

Bognár Balázs – Cimer Zsolt – Kátai-Urbán Lajos – Sibalin Iván

Az energetikai rendszereket érintő nemzetközi környezetbiztonsági szabályozás értékelése – I. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.111

Rezümé:

Az energetikai rendszerek biztonságos működtetése a XXI. század egyik legnagyobb környezetvédelmi kihívása. Mivel e rendszerekben bekövetkezett rendkívüli események, működtetésükkel összefüggésben keletkezett káros hatások gyakran több országra kiterjedő következményekkel járnak, szükségessé vált a biztonságos üzemeltetés nemzetközi szintű szabályozásának harmonizálása és egységesítése. Az energetikai rendszerek működése fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősül, amelyre az általánostól eltérő kárfelelősségi szabályok vonatkoznak. A szerzők a cikksorozatuk első részében értékelik a környezeti károk nemzetközi felelősségi szabályait.

Kulcsszavak:

Energetikai rendszerek; iparbiztonság; környezetvédelem; környezeti károk; kárfelelősség.

Bognár, Balázs – Cimer, Zsolt – Kátai-Urbán, Lajos – Sibalin, Iván

Overview of international regulation on environmental safety linked with energetic systems – part I.

Abstract:

The safe operation of energetic systems is one of the greatest environmental challenges of the 21. century. Since extraordinary events and harmful effects in these systems often result in cross-country upshots, it is necessary to harmonize and standardize the rules at international level concerning safe operation. The operation of energetic systems is considered to be a highly risky activity, which is regulated by rules of liability that differ from general ones. In the first part of series of article the authors evaluate the international liability regulations connected with environmental damage.

Keywords:

Energetic systems; industrial safety; environmental protection; environmental damages; liability.

Szakirodalmi összefoglaló

A nemzetközi környezetjog és az iparbiztonság a nemzetközi jognak meglehetősen terjedelmes szakirodalommal rendelkező, gyorsan bővülő elágazása. A jogág fiatal mivoltának ellenére számos – főként külföldi – jogtudós, kutató publikált már e témákban. A nemzetközi iparbiztonsági jog elemzése során elkerülhetetlen a nemzetközi környezetvédelmi jog, és a tágabb értelemben vett nemzetközi jog bizonyos szabályainak a vizsgálata és értékelése.

Molnár Tamás a *Nemzetközi jog* című könyvben (Molnár 2014) az államok nemzetközi felelősségének általános szabályait elemzi. Nagy Károly részletesen ír a – létfontosságú energetikai rendszerek működése kapcsán kiemelt relevanciával bíró – fokozott veszéllyel járó tevékenységért való államfelelősségről. (Nagy 1997) Kecskés Gábor doktori disszertációja (Kecskés 2012) pedig kifejezetten a környezeti károkért való nemzetközi jogi felelősségéről szól,

amely nagy számban tartalmaz a létfontosságú energetikai rendszerek működésével kapcsolatos iparbiztonsági vonatkozásokat.

Nagy Károly a nemzetközi jogi felelősség egyes kérdéseinek elemzése kapcsán kitér a Nemzetközi Jogi Bizottság államfelelősségi tervezetének a nemzetközi jogsértéseket kategorizáló felsorolására, amely elhatárolja a nemzetközi büntetteket a kevésbé súlyos nemzetközi deliktumoktól. A tervezet a környezet védelmét biztosítani hivatott nemzetközi kötelezettségeknek a súlyos megszegését az előbbiek közé sorolja. Nagy szerint e felosztás nem teljesen kielégítő, mivel azon túl, hogy azonos kategóriába sorol eltérő súlyú kötelezettségszegéseket, a különösen súlyos nemzetközi jogsértések összességét sem foglalja magába. Szerinte célszerűbb lenne kizárólag az imperatív jellegű szabályok megszegését a nemzetközi büntettek kategóriájába sorolni, nemzetközi deliktumnak pedig a többi jogsértést. (Nagy 1997, p. 280.)

Bowman és Boyle szerint „... egyrészt a környezeti kár definíciója a nemzetközi jog generális szabályaiból sem olvasható ki, másrészt a nemzetközi jog joganyaga még csak útmutatást sem ad a károk felbecsülésére, így pedig a környezeti károk megállapítása, felbecsülése ad hoc módon történik meg.” (Kecskés 2012, 30.) A Jan Willisch által szerkesztett *State Responsibility for Technological Damage in International Law* című könyvben a szerző, O’Connellre hivatkozva leszögezi, hogy a károkozó magatartás és a kár bekövetkezése helyének jogrendszeri szinten történő elválása esetén – a nemzeti bíróságok előtti jogorvoslati lehetőségek kimerítése nélkül – azonnal felelősség keletkezik, mégpedig annak az országnak a felelőssége állapítható meg, ahol károkozó magatartás bekövetkezett. (Willisch et al. 1987)

Armin Rosencranz, Paul Kibel és Kathleen D. Yurchak a nemzetközi környezetvédelmi jog alapelveivel, szerkezetével és végrehajthatóságával kapcsolatban vonnak le tanulságos következtetéseket. (Rosencranz et al. 1999) Bándi Gyula, Faragó Tibor és Lakosné Horváth Alojzia közös kiadványukban számba veszik az egyes nemzetközi környezetvédelmi és természetvédelmi szerződéseket, azok jellemzőit és hiányosságait. (Bándi et al. 1994)

Az említett szerzők művei figyelemfelhívásként szolgálhatnak nemcsak az iparbiztonság gyakorlati oldalán felmerülő problémák kezelésének szükségessége, hanem tágabb értelemben a nemzetközi környezetvédelmi jog kapcsán jelentkező megválaszolatlan kérdésekre nézve egyaránt.

Bevezetés

Az energetikai rendszerek átfogóbb jogi szabályozásának igénye szorosan összefügg az iparosodással együtt járó környezetvédelmi megfontolásokkal. A földgáz-, kőolaj- és a villamosenergia-rendszerek nemzetközi szintű iparbiztonsági szabályozása a környezetvédelmi jog szerteágazó halmazának a részét képezi. Ennél fogva a nemzetközi környezetvédelmi jog fejlődésének tendenciái határozzák meg az iparbiztonsági szabályozás irányvonalait globális szinten.

A helyzetet némiképp cizellálja, hogy a környezetvédelem több részterületre terjed ki, és az egyes részterületeket szabályozó egyezményeknek lehetnek iparbiztonsági tárgyú vagy olyan egyéb rendelkezései, amelyek érintik az energetikai rendszerek működését. Példaként említve az 1982-es tengerjogi egyezmény 194. cikkét, amely a tengeri környezet szennyezésének a megelőzéséről, csökkentéséről és ellenőrzéséről szól. (UN CLS 1982)

Az energetikai rendszerek nemzetközi környezetvédelmi szabályozásának fontos kelléke a bekövetkezett károk esetén a felelős(ök) megnevezése, és a károk jogkövetkezményeinek meghatározása. Ezt a felelősségi szabályok határozzák meg, amelyeket – az energetikai rendszerek tekintetében – a fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség szabályaival összhangban kell alkalmazni.

A jelen tanulmány célja ezen jogi előírások összegzése, értékelése, és a kárfelelősség kapcsán jelentkező bizonyos hiányosságokra történő figyelemfelhívás. Témánk szempontjából kiemelt jelentőséggel bír az iparbiztonság és a környezetbiztonság fogalmának meghatározása és azok egymástól való elhatárolása. „... A környezetbiztonság olyan állapot, amikor a társadalmi eredetű és a környezetre károsan ható események, illetve a műszaki eredetű katasztrófák bekövetkezésének valószínűségét megfelelő intézkedésekkel minimumra csökkentik, illetve katasztrófa esetén a keletkezett kárt úgy hárítják el, hogy a hatás lehetőleg ne veszélyeztesse a természeti környezet minőségét és a lakosság egészségi állapotát.” (Kátai-Urbán – Vass 2014) Ezzel szemben az iparbiztonság „... mindazon veszélyforrás (üzem) specifikus jog-, intézmény- és feladatrendszer, eljárás és eszközrendszer, illetve módszertan, amely a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel, a veszélyes áru szállítással, a nukleáris balesetek elhárításával, valamint a létfontosságú rendszerek és létesítmények biztonságával kapcsolatos üzemeltetői, hatósági és önkormányzati feladatok teljesítése útján a lakosság életének, és egészségének, a környezetnek és a létfenntartáshoz szükséges anyagi javaknak a magas szintű védelmét szolgálja.” (Kátai-Urbán 2014)

Annak ellenére, hogy az ipar- és környezetbiztonság fogalmi elemei jelentős eltérést mutatnak, a két fogalom között igen szoros összefüggések is megfigyelhetők. Míg a környezetbiztonság egy állapotot jelent, addig az iparbiztonság megteremti ezen állapot eléréséhez szükséges feltételeket. Mindazonáltal a fogalom-meghatározásokból az is kitűnik, hogy az iparbiztonság a környezetbiztonságnál tágabb fogalom, és mint ilyen terjedelmesebb szakirodalommal és szabályozással rendelkezik.

A hatályos jogi szabályozás és az azzal kapcsolatos hiányosságok könnyebb megértéséhez nélkülözhetetlen a nemzetközi környezetvédelmi jog történeti fejlődésének rövid, lényegre törő felvázolása. A múlt század első felében az országok egymás között többnyire bilaterális egyezményekben igyekeztek megoldást találni a környezetet veszélyeztető tevékenységek korlátozására, azonban globális szintű összefogásra egészen a hetvenes évekig nem került sor. 1972-ben Stockholmban került megrendezésre az Egyesült Nemzetek Szervezetének (a továbbiakban: ENSZ) környezetvédelmi világkonferenciája, amely már egy világméretű program¹ kidolgozását fogalmazta meg. A konferencia eredményeként számos egyezmény született, példaként említve a légszennyezésről szóló 1979. évi Genfi Egyezményt, valamint több nemzetközi szervezet jött létre (IUCN² FAO³ stb.), amelyek fontos előrelépést jelentettek a problémára történő figyelemfelhívás és megoldáskeresés tekintetében. (Kende 2014)

¹ United Nations Environment Program – UNEP

² International Union for Conservation of Nature – magyarul: Természetvédelmi Világszövetség

³ Food and Agricultural Organization – magyarul: Élelmizésügyi és Mezőgazdasági Világszervezet

Láthatjuk tehát, hogy nemzetközi környezetvédelmi jogról voltaképpen csak a múlt század hetvenes éveitől kezdve beszélhetünk, ebből kifolyólag bátran állíthatjuk, hogy egy igen fiatal, a nemzetközi jog más ágaihoz képest is kiforratlan területről van szó.

További fontos mérföldkövet jelentett a Környezet és Fejlődés Világbi-zottsága által a fenntartható fejlődés fogalmának a megalkotása 1984-ben. Az 1980-as években újabb környezetvédelmi tárgyú nemzetközi egyezmények születtek (l. a sztratoszferikus ózonréteg védelméről szóló bécsi egyezmény), illetve egyéb olyan egyezmények, amelyek környezetvédelmi rendelkezéseket is tartalmaznak. A fent említett jelentés alapul szolgált az 1992-ben Rio de Janeiróban megrendezett Környezet és Fejlődés Világkonferencia előkészíté-séhez, ahol több, a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos dokumentum került elfogadásra, majd 1993-ban megalakult az ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizott-sága. A továbbiakban az 1990-es éveket a jegyzőkönyvek tucatjainak az elfo-gadása jellemezte a korábbi egyezmények keretében. (Kende 2014)

Az egzakt nemzetközi környezetvédelmi és iparbiztonsági szabályozás viszonylag kései megjelenésének további oka lehet a kritikus infrastruktúra vé-delem iránti össztársadalmi igény lassú fejlődése. A 2001. szeptember 11-i ter-rortámadás volt az a történelmi esemény, amely szükségessé tette a kritikus infrastruktúra fogalmának a meghatározását, és annak fokozottabb védelmét. Az uniós jogalkotók pedig a 2004-es madridi merénylettől kezdődően fordítanak nagyobb figyelmet a létfontosságú rendszerek védelmére. A 2005-ös londoni merényletet követően a Tanács újra elkötelezte magát a terrorizmus elleni harc mellett. A kritikus infrastruktúra védelem egyik fő szempontja lett a terrorizmus elleni fellépés. (Bognár s. d.) E tény felgyorsította az iparbiztonsági tárgyú nem-zetközi jogalkotás folyamatát. Tágabb értelemben pedig a civilizációs katasztró-fák megelőzéséért, és következményeinek elhárításáért folytatott küzdelem ha-tott ösztönzőleg az iparbiztonsági jog- és intézmény-, eljárás- és feladatrend-szer fejlődésére. (Bognár et al. 2015)

Napjainkban a nemzetközi környezetvédelmet számos két- és többoldalú szerződés szabályozza, utat biztosítva a nemzetközi környezetvédelmi jog to-vábbi fejlődéséhez, az emberiség valódi környezetvédelmi és környezetbizton-sági igényeinek a kielégítéséhez.

Jelen cikk elkészítésénél a szerzők figyelemmel voltak Bleszity János és szerzőtársai által tett megállapításra, amely szerint „... a *katasztrófavédelmi műszaki kutatásoknak a társadalom katasztrófákkal szembeni ellenálló képes-ségének növelését, a sérülékenységeinek csökkentését, valamint a normális műkö-dési rendjéhez való mielőbbi visszatérés elősegítését, a rugalmasság nö-velését kell szolgálnia.*” (Bleszity et al. 2016, 225.)

Felelősség a környezeti károkért

Az államfelelősség általános szabályai

Ahhoz, hogy az energetikai rendszerek működése során okozott jogsértésekért – az iparbiztonsági szabályozások hiányosságaiért, vagy azok be nem tartásá-ért – való felelősség szabályait képesek legyünk elhelyezni a nemzetközi jogfor-rások rendszerében, szükséges az államfelelősség általános szabályainak az áttekintése.

A nemzetközi jogi felelősségi szabályok szokásjogi úton alakultak ki, amelyeket az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága 2001-re egy ún. államfelelősségi tervezetbe foglalt. A tervezet első cikke kimondja, hogy egy állam nemzetközi jogot sértő magatartása ezen állam felelősségét vonja maga után. (UN.ORG 2001) A dokumentum annak ellenére, hogy nem vált nemzetközi szerződéssé, autoritása megkérdőjelezhetetlen. Az államfelelősség a következő konjunktív feltételek megléte esetén állapítható meg:

- államok közötti nemzetközi kötelezettség fennállása (ide tartoznak a nemzetközi szerződések, szokásjog, államok egyoldalú nyilatkozatai, nemzetközi szervezetek határozatai, nemzetközi bíróságok ítéletei által előírt kötelezettségek);
- magatartás, amely az államnak betudható (mulasztás vagy cselekedet);
- amely sérti az adott nemzetközi kötelezettséget (azaz jogsértő). (Molnár 2014)

Láthatjuk, hogy a károkozás nem tartozik az államfelelősség megállapításának a feltételei közé, előállhatnak ugyanis olyan jogsértések, amelyekkel a jogsértő állam nem okoz kárt más állam(ok)nak, példaként említve a környezetvédelmi jogban előírt értesítési kötelezettség elmulasztását. (Molnár 2014) Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az energetikai rendszerek működtetésével összefüggésben elkövetett nemzetközi jogsértések jellemzően károkozással járnak.⁴

A betudhatóság kapcsán érdemes kiemelni, hogy az állam hivatalos tisztviselőin (képviselőin) keresztül képes eljárni, így tulajdonképpen kizárólag ezen szervek, személyek e minőségükben véghezvitt cselekedetei tudhatók be az államnak, magánszemélyek privát tevékenységei azonban csak abban az esetben, ha az állam azokat sajátjaként ismeri el, vagy amennyiben az állam a megelőzéshez szükséges felügyeletet vagy ellenőrzést elmulasztotta. (Molnár 2014) E tény az energetikai rendszerek működtetői által más állam(ok)nak jogellenesen okozott károk kapcsán kiemelt relevanciával bír, ugyanis ez alapján, ha egy állam energetikai infrastruktúrájában beállott üzemzavar következtében egy másik állam területén környezeti kár keletkezik, az adott rendszert üzemeltető állam felelőssége fennáll, amennyiben a mulasztása megállapítható, következésképpen nem tett eleget az üzemzavart előidéző magánszemély tevékenysége feletti ellenőrzési kötelezettségének.⁵ Megjegyzendő azonban, hogy nemzetközi környezetvédelmi tárgyú ügyekre jellemző a jogvita nemzetközi közjogi szintről nemzetközi magánjogi szintre történő terelése. (Bándi et al. 1994)

Az állam felelősségének a jogkövetkezményei kapcsán elsőként a jogsértő állam önkéntes helytállásának az államfelelősségi tervezetben felsorolt eseteit érdemes számba venni. Ezek között említhető az abbahagyás, a kötelezettség továbbteljesítése, garancia a jogsértés meg nem ismétlésére, valamint a jóvátétel esete. A jogsértő magatartás abbahagyása fogalmilag csak a folyamatosan megvalósuló cselekedetekenél képzelhető el – így például egy adott energetikai rendszer környezetszennyező működése esetén.

Egyszeri nemzetközi kötelezettség-szegéseknek – példaként említve egy nukleáris reaktor balesetét – azonban nem lehet jogkövetkezménye. Amennyiben egy állam jogsértő tevékenysége egy kötelezettség nem teljesítésében

⁴ A szerzők

⁵ A szerzők

nyilvánul meg, az elmulasztott kötelezettséget az egyéb jogkövetkezmények (szankciók) alkalmazásától függetlenül teljesítenie kell. A jogsértés meg nem ismétlésére adott garancia az államfelelősségi tervezet értelmében nem tekinthető általános jogkövetkezménynek, a garanciát csupán akkor kell felajánlani, ha azt a körülmények megkívánják. Alkalmazására példaként az 1938-as Trail kohászati művek ügy hozható fel, amikor is az eljáró választott bíróság garancia vállalására kötelezte a jogsértő Kanadát arra vonatkozólag, hogy a területéről kiinduló légszennyezéssel a továbbiakban ne okozzon kárt a szomszédos Egyesült Államoknak. A jóvátétel az önkéntes teljesítés szükséges velejárója, amelynek a jogsértés valamennyi következményét orvosolnia kell. Három típusa különíthető el, amelyek együttesen is alkalmazhatók. A legkorábbi formája – és bizonyos esetekben napjainkban is a jóvátétel egyetlen lehetséges módja – az eredeti állapot helyreállítása (in integrum restitutio). Amennyiben az eredeti állapot helyreállítása valamilyen oknál fogva nem lehetséges, úgy a jogsértő állam pénzbeli kártérítést (reparáció) köteles nyújtani, amely magába foglalja a tényleges kárt (damnum emergens) és az elmaradt hasznot egyaránt (lucrum cessans). Ha egy állam nem anyagi érdekét sérti a jogsértő magatartás, ez esetben a felelős állam erkölcsi elégtétel (satisfactio) nyújtására köteles, amely jellemzően bocsánatkérés formájában valósul meg. (Molnár 2014)

Amennyiben önkéntes helytállásra nem kerül sor a jogsértő állam részéről, úgy a sértett állam szankciókhoz folyamodhat. Állandó problémát jelent a nemzetközi jogi szankciók alkalmazása kapcsán, hogy nem létezik egy nemzetek felett álló kényszerapparátus, ezért a jog kikényszerítése legtöbbször önszegély formájában valósul meg. Ennek két formája ismert, nevezetesen a retorzió –, melynek során a sértett állam jogszerű, de a felelős államra hátrányos tettel válaszol – és a represszália, amikor a jogsértésre szintén jogsértő magatartás érkezik válaszként. Bizonyos feltételek fennállása esetén létezik a kollektív szankció alkalmazásának a lehetősége is az ENSZ Alapokmányának VII. fejezete alapján. (MENSZT s. d.)

E fejezet állapítja meg a nemzetközi béke veszélyeztetése, megszegése vagy a támadó cselekmények estére vonatkozó eljárási szabályokat, melynek keretében különféle szankciók (rendszabályok) alkalmazását teszi lehetővé (például diplomáciai kapcsolatok megszakítása, gazdasági szankciók stb.) Amennyiben e szankciók nem vezetnek eredményre, úgy a Biztonsági Tanács felhatalmazása alapján lehetőség van katonai intervenció alkalmazására. (Molnár 2014) (MENSZT s. d.) Az ENSZ Alapokmányának VI. fejezete pedig az országok közötti viszályok békés rendezésének módjait határozza meg (például közvetítés, békéltetés, választott bírósági vagy bírósági eljárás). (MENSZT s. d.)

Léteznek azonban olyan körülmények is, amelyek kizárják a felelősséget. Ilyenek a hatáskör nyilvánvaló hiánya, a vis maior és a nemzetközi szükséghelyzet, érdekelt állam beleegyezése, a jogos védelem, az okozati összefüggés hiánya, valamint, ha az eljáró szerv magánszemélyként jár el. (Nagy 1997) Témánk szempontjából relevanciával bírnak a vis maior okozta károk, kötelezettségszegések, amikor egy elháríthatatlan erőhatalom (például földrengés) következtében megrongálódik egy energetikai rendszer, ami a szomszédos országok környezetét is szennyezi. A szükséghelyzet legtipikusabb eseteként a háborút lehetne említeni. „... *Háborúban a hadi események következtében beálló károk miatt a hadviselő feleket nem terheli felelősség (ilyennek minősíthető például, ha ágyútálat érte [...] a külföldi tulajdonban lévő gyártelepet). Háború*

idején is felelősséggel tartozik az állam azonban minden olyan cselekményéért, amelyeket hatóságai hivatali minőségükben vagy azzal visszaélve, a hadműveletekkel nem összefüggésben követnek el..." (Nagy 1997, 291.)

Az érdekelt állam beleegyezése estünkben nyilvánvalóan nem lehet felelősséget kizáró hivatkozási alap, hiszen abszurdum lenne egy energetikai rendszer által okozott környezetszennyezés kapcsán az érdekelt állam(ok) beleegyezésére hivatkozni. Ezzel szemben az okozati összefüggés hiánya kárfelelősség esetén már az energetikai rendszerek működése által előidézett károk kapcsán is lehet jogszerű hivatkozási alap. A választott bírósági gyakorlat szerint a kártérítési kötelezettség akkor áll fenn, ha a kifogásolt magatartás rendszerinti következménye a kár. A hatáskör nyilvánvaló hiánya abban az esetben lehet felelősséget kizáró ok, ha „... a másik félnek is tudnia kellett, hogy az állam eljáró közege ilyenre nincs feljogosítva.” (Nagy 1997, 290.)

Felelősség a fokozott veszéllyel járó tevékenységekért

Az államfelelősség általános szabályait a fokozott veszéllyel járó tevékenységek esetén az azokra vonatkozó felelősségi szabályokban foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága 2006-ban fogadta el a veszélyes tevékenységekből eredő, országhatárokon áttérjedő károk megosztásának elveit, amely az államfelelősségi tervezethez hasonlóan szintén nem kötelező erejű dokumentum. (Rao 2006) Az, hogy konkrétan mi minősül fokozott veszéllyel járó tevékenységnek, azt a technika rohamos fejlődése miatt nem minden esetben lehet jól körülhatárolni, de az energetikai rendszerek működtetése vitathatatlanul ilyen tevékenységnek minősül.

A fokozott felelősséget valójában a kimentési lehetőségek korlátozott volta biztosítja, a sértett állam ugyanis nem köteles bizonyítani a károkozó állam vétességét (szándékosságát, gondatlanságát) – tehát a felelősség ez esetben objektív – csupán a kárt okozó magatartás és a kár közötti összefüggést, a kár nagyságát. (Szilágyi s. d.) A kár bekövetkezése tehát elegendő a felelősség megállapításához, amennyiben az okozati összefüggés fennáll. Jogszerű veszélyes tevékenységből csak az állam erre irányuló kötelezettségvállalása esetén származhat felelősség. (Nagy 1997) Nemzetközi jogsértés hiányában tulajdonképpen bármely tevékenységből származó károkozás helytállási kötelezettséget keletkeztetne, ami komoly jogbizonytalansági dilemmákat vonna maga után. (Kecskés 2012)

A környezetvédelmi szabályozás alapelve az ún. *szennyező fizet* elv, mely szerint a szennyezés csökkentésére irányuló intézkedések költségeit a szennyező köteles viselni. (OECD 2001) Az elvet a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) dolgozta ki nemzetközi szinten, a legtöbb ország átültette saját jogrendszerébe,⁶ azonban az egyes országok gyakran eltérően értelmezik azt, így annak alkalmazásában is különbségek figyelhetők meg. (Szilágyi 2007)

Az energetikai rendszerek működése által előidézett környezeti károk következményeinek elemzése kapcsán felmerülnek bizonyos nehézségek, amelyek a jogkövetkezmények alkalmazását ellehetetlenítik. Az első ilyen probléma az emberi egészségben bekövetkezett károk vonatkozásában merül fel, ugyanis ezek gyakran nem azonnal a károkozó magatartást követően jelentkeznek, hanem évek elteltével, ebből kifolyólag bizonyítani a magatartás és az egész-

⁶ Az elv az Európai Unió jogában is megjelenik irányelv formájában: 2004/35/EK irányelv a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről.

séggárosodás közötti okozati összefüggést szinte lehetetlen. Akadályba ütközhetünk a szennyező kilétének a megállapítása során is, tudniillik a szennyezést sok tényező befolyásolhatja, így az elsődleges vagy kizárólagos szennyező meghatározása sem lehetséges minden esetben. Ezt tovább erősíti az a tény, hogy a károk gyakran hatalmas földrajzi távolságra képesek kiterjedni, ami jelentősen megnehezítheti a kár forrásának meghatározását. (Kecskés 2012) Alapvető jogi probléma a globális környezeti kockázatok bekövetkezése esetén, hogy általában nem lehet, vagy egyértelműen nem lehet kimutatni a konkrét felelőst és károsultat. (Bándi et al. 1994) A szennyezés azonosítása időbeli síkon is problematikus lehet, ugyanis az több esetben csak a jövő generációk környezetében lesz kimutatható. Az említett tényezők jelentősen megnehezítik a környezeti károk felmérését, valamint azok bírósági eljárásban történő igazolását. További nehézséget jelent a pozitív és negatív környezeti hatások elhatárolása, ugyanis ami egy bizonyos környezeti faktorban negatív (káros) hatást vált ki, az egy másikban akár pozitív következményekkel is járhat mi több, a károk elkerülését szolgáló, kármentesítő intézkedéseknek is lehetnek negatív hatásai. (Kecskés 2012)

Ezen tisztázatlan kérdésekre szektorspecifikus egyezményekben, illetve azokhoz kapcsolódó módosító jegyzőkönyvekben igyekeznek választ adni többkevesebb sikerrel. Mindazonáltal egységes kárfogalom alkalmazása a védendő értékek egyedi jellege miatt nem is lenne megvalósítható. Ipari balesetekből eredő károkért való speciális felelősségi szabályokat egy nemzetközi jogforrásba foglaló dokumentum még nem született. (Kecskés 2012)

Ami a nemzetközi jogérvényesítési lehetőségeket illeti, e területen is merülnek fel nehézségek. A jogaiban sértett állam számára – a diplomáciai úton történő vitarendezésen kívül – több fórum áll rendelkezésre igényének érvényesítésére. Ez alapján eseti vagy állandó választott bíróság vagy az ENSZ Nemzetközi Bírósága elé terjesztheti az ügyet, azonban az alperest marasztaló ítélet esetén sem biztos, hogy a sértett érvényt tud szerezni a jogának, ugyanis a kikényszerítés – részben a szankciók alkalmazásának a lehetősége, vagy azok elrettentő erejének csekély volta miatt – nem mindig érvényesül maradéktalanul. (Kiris 1996) (Rosencranz et al. 1999)

Az ENSZ Nemzetközi Bírósága előtt – annak Alapszabálya 34. cikkének értelmében – kizárólag államok lehetnek peres felek, (MENSZT s. d. 2) ennél fogva, ha egy energetikai rendszer a működése során jogellenesen kárt okoz egy másik ország állampolgárának, ez utóbbi nem lesz képes közvetlenül a jogvita eldöntésére joghatósággal rendelkező bírói szervhez fordulni. Ilyen esetben legfeljebb az állam kelhet saját állampolgára védelmére azzal, hogy sajátjaként kezeli a sérelmet szenvedett állampolgár által előterjesztett panaszokat. (Nagy 1997)

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenységekért való felelősség szabályai bizonyos esetekben már kevésnek bizonyulnak, nem képesek választ adni a felmerült problémákra ezért szükséges lenne azok korszerűsítése, pontosítása egy kötelező erejű nemzetközi dokumentum elfogadásával.

1. kép

Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferenciája – Rio de Janeiro 1992.

Forrás: portafidei.com/growth/laudato-si/ls182-188/ (LS 182-188, 2015)

Következtetések

A 2001-es államfelelősségi tervezet megalkotása, valamint a veszélyes tevékenységekből eredő, országhatárokon áttérjedő kármegosztás elveinek a meghatározása nagyban hozzájárult a nemzetközi környezetvédelmi és iparbiztonsági szabályozás egzakttá tételéhez. Emellett azonban továbbra is égető kérdés a kötelező erejű felelősségi szabályozás hiánya, valamint a technológia rohamos fejlődésével történő lépéstartás, ugyanis a folyamatos változások következményeként előállt új infrastruktúrák, módszerek, eljárások már más felelősségi szabályozást kívánnak meg.

A hagyományos kárfelelősségi rendelkezések alkalmazása sokszor jogszerűtlen lenne, így fennáll annak a lehetősége, hogy olyan személyek felelősségét állapítják meg, akik nem követtek el jogsértést, vagy épp ellenkezőleg, a potenciális felelősök, üzemeltetők, tulajdonosok – bízván a felelősségre vonás elmaradásában – nem fordítanak kellő figyelmet a rendszerek biztonságos működésére.

Gyakran jelent problémát a károkozó kilétének a megállapítása a károk olykor hatalmas földrajzi kiterjedése, valamint az emberi egészségben bekövetkezett károk vonatkozásában az időbeli tényező pontos meghatározásával kapcsolatban jelentkező nehézségek miatt. Az idő múlása a jövő generációk – mint potenciális károsultak – vonatkozásában is megnehezíti a károkozásért felelős személy meghatározását. A szennyezést egyebekben számos további tényező befolyásolhatja, ami a felelősségre vonhatóság akadályát eredményezheti. Emiatt az egyezmények által elérni kívánt hatás gyakorlati megvalósítása gyakran kudarcba fullad, aminek következtében a globális környezetbiztonsági problémák megoldása közel teljes mértékben jogon kívüli területre tevődik át.

Az energetikai szektorhoz köthető nagyfokú környezetbiztonsági és környezetvédelmi kockázatok miatt célszerű lenne az érintett infrastruktúrákra vonatkozó kárfelelősségi szabályok pontosítása, – minden körülményre kiterjedő – részletesebb kidolgozása elsősorban az ENSZ égisze alatt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bándi Gyula et al. (1994): Nemzetközi környezetvédelmi és természetvédelmi egyezmények. URL.: edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/30918/FaragoT1994_Egyezmenyek_u.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés: 2017. 10. 30.)
- Bognár Balázs (s. d.): Létfontosságú rendszerek és létesítmények védelme. URL.: www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/452-a-letfontossagu-rendszerek-es-letesitmenyek-vedelme.pdf (Letöltés: 2017. 11. 02.)
- Bleszity János et al. (2016): Műszaki kutatások és hatékony kormányzás. Hadmérnök, 11. évf. 3. sz. pp. 221–242. ISSN 1788-1919
- Bognár Balázs et al. (2015): Létfontosságú rendszerek és létesítmények védelme. Kézikönyv a katasztrófavédelmi feladatok ellátására. Budapest, 2015. p. 12. ISBN 978-615-5057-50-2
- Kátai-Urbán Lajos (2014): Súlyos ipari balesetek megelőzését és a felkészülést célzó jogintézmények egységes rendszerbe foglalása. URL.: hadmer-nok.hu/144_10_katai_urbanl_1.pdf (Letöltés: 2017. 11. 02.)
- Kátai-Urbán Lajos – Vass Gyula (2014): Kézikönyv a veszélyes üzemek biztonságsszervezésével kapcsolatos alapfeladatok teljesítéséhez. Budapest, Nemzeti Közsolgálati Egyetem - Katasztrófavédelmi Intézet. 13 p. ISBN 978-615-5491-72-6
- Kecskés Gábor (2012): A környezeti károkért való felelősség a nemzetközi jogban, PhD. értekezés. www.sze.hu/~smuk/Doktoriskola/Fokozatszerzes/KecskesG/dissz.pdf (Letöltés: 2017. 10. 29.)
- Kende Tamás (2014): Környezetvédelem a nemzetközi jog területén. In: Kardos Gábor – Lattmann Tamás. Nemzetközi jog. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. pp. 163– 187. ISBN 978 963 312 022 4
- Kirgis, L. Frederic (1996): Enforcing International Law. American Society of International Law; URL.: www.asil.org/insights/volume/1/issue/1/enforcing-international-law (Letöltés: 2017. 11. 01.)
- LS 182-188 (2015): Dialogue and Transparency in Decision-making. URL.: portafidei.com/growth/laudato-si/ls182-188/ (Letöltés: 2017. 11. 02)
- MENSZT (s. d.): Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya. URL.: www.menszt.hu/index.php/layout/set/print/content/view/full/186 (Letöltés: 2017. 10. 26.)
- MENSZT (s. d.) 2: A Nemzetközi Bíróság Alapszabálya. URL.: www.menszt.hu/index.php/layout/set/print/content/view/full/187 (Letöltés: 2017. 11. 01.)
- Molnár Tamás (2014): Az állam nemzetközi jogi felelőssége. In: KARDOS Gábor –LATTMANN Tamás. Nemzetközi jog. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. pp. 433–452. ISBN 978 963 312 022 4
- Nagy Károly (1997): A nemzetközi jogi felelősség. In: HERCZEGH Géza. Nemzetközi jog. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. pp. 278–304. ISBN 963 18 8345
- OECD (2001): Glossary of Statistical Terms; URL.: stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2074 (Letöltés: 2017. 11. 01.)
- Rao, P. Sreenivasa (2006): Principles on the Allocation of Loss in the Case of Transboundary Harm Arising Out of Hazardous Activities. URL.: legal.un.org/avl/ha/palcthaoha/palcthaoha.html (Letöltés: 2017. 10. 31.)

- Rosencranz, Armin et al. (1999): The Principles, Structure, and Implementation of International Environmental Law.
URL.: www.ucar.edu/communications/gcip/m3elaw/m3html.html#whatIsLaw
(Letöltés: 2017. 10. 29.)
- Szilágyi István (s. d.): Nemzetközi jogi felelősség a világűr kutatásban.
URL.: acta.bibl.u-szeged.hu/6158/1/iuvenum_juridica_et_politica_sn_001_151-205.pdf (Letöltés: 2017. 10. 31.)
- Szilágyi Szilvia (2007): A szennyező fizet elve a környezet védelmében. *Iustum Aequum Salutare*, 3. évf. 3. sz. pp. 215–224. ISSN 1787-3223
- UN CLS (1982): United Nations Convention on the Law of the Sea. URL.: www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
(Letöltés: 2017. 10. 08.)
- UN.ORG (2001): Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts.
URL.: legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf
(Letöltés: 2017. 10. 30.)
- Willisch, Jan et al. (1987): State Responsibility for Technological Damage in International Law. Berlin, Duncker & Humblot. ISBN 3428062388